

L'ocupació del terme de Bellvís en època antiga. Les evidències numismàtiques

The occupation of the area of Bellvís in Antiquity. The numismatic evidence

Les troballes numismàtiques al terme municipal de Bellvís (Pla d'Urgell) posen de manifest la densa ocupació del territori a l'entorn de la ciutat de Lleida en època antiga. En aquest article presentem els resultats de l'estudi de vint-i-tres monedes datades entre els segles III aC i IV dC. Representen les primeres evidències fins ara documentades d'activitat humana al terme de Bellvís i el primer conjunt numismàtic d'aquesta època al municipi, d'una cronologia de la qual es té poca informació arqueològica i ha estat poc treballada al territori.

Paraules clau: terme municipal de Bellvís, numismàtica, ocupació del territori, assentaments ibèrics, assentaments romans.

Numismatic finds throughout the Municipality of Bellvís (Pla d'Urgell) reveal a dense occupation around the city of Lleida throughout Antiquity. This study focuses on 23 coins dating between the 3rd century BC and the 4th century AD. They represent the first evidence of human activity in this time frame and the first numismatic assemblage identified in the area of Bellvís that is so far represented by few and little studied archaeological finds.

Keywords: Bellvís Municipality, numismatics, territorial occupation, Iberian settlements, Roman settlements

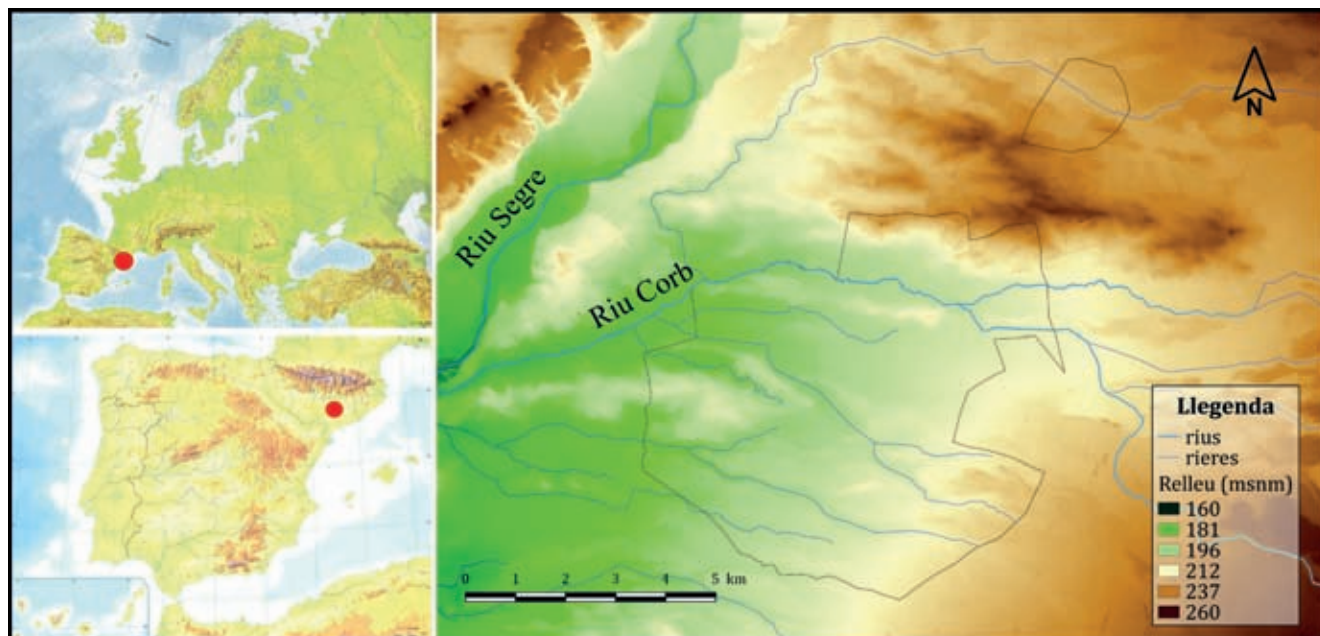

Figura 1. Situació del municipi de Bellvís. Font: elaboració pròpia, mapes de l'ICGC.

Introducció¹

El treball que presentem a continuació és fruit d'uns primers estudis inèdits a l'entorn del curs inferior del riu Corb, realitzats per la Montse Baiges Minguella i la Rosa Mercado Guirado, una gran amiga i companya de professió, apassionada de la numismàtica, malauradament desapareguda en accident l'any 2018.

Arran d'aquestes investigacions sorgí la possibilitat d'elaborar un nou estudi centrat en el material numismàtic recuperat de manera superficial al terme de Bellvís durant el segle xx, alhora que aprofitem per contextualitzar-lo amb les notícies arqueològiques de la zona. En aquest article presentem els primers resultats d'un projecte més ampli sobre l'ocupació ibèrica i romana a les Terres de Ponent que esperem desenvolupar en els propers anys, a més de donar a conèixer un patrimoni fins ara pràcticament desconegut i que ajuda a una millor comprensió d'aquest territori. Actualment coneixem nombrosos testimonis d'època medieval i moderna al municipi, però fins ara no s'havia donat gaire protagonisme ni importància als anteriors habitants de l'actual terme de Bellvís.

Context geogràfic: el terme municipal de Bellvís

L'actual terme municipal de Bellvís se situa al nord-oest de la comarca del Pla d'Urgell, al centre

de la Plana Occidental Catalana (figura 1). Aquest terme, de 47 km² d'extensió, és una divisió artificial, no observable en el terreny, consolidada a partir de l'edat mitjana i sobretot en època moderna i contemporània, i per tant inexistent en època ibèrica i romana. Tot i això, actualment és un límit administratiu precís amb una superfície considerable, idònia per a aquest estudi.²

Diversos termes municipals limiten amb Bellvís: al nord, passat el riu Corb hi ha Tèrmens, i més enllà de la Serra i Barretpicat es troba Vallfogona de Balaguer. A llevant hi ha Linyola i el Poal i al sud-est limita amb el Palau d'Anglesola amb la séquia de la Lletra com a frontera. Al sud-oest hi ha Bell-lloc d'Urgell, i a l'oest Vilanova de la Barca.

El relleu del terme de Bellvís, com el de la majoria de municipis de les Terres de Ponent, és molt pla, amb una alçada mitjana d'entre els 180 i els 200 metres sobre el nivell del mar, i amb petites elevacions disperses pel territori, tossals exempts respecte el relleu circumdant, que rarament destaquen més de 40 metres sobre l'entorn. Sobretot són notables el puig de Barretpicat (238 m) dins de la partida de la Serra al nord del terme, el tossal dels Arcs (215 m) controlant la unió del riu Corb i el barranc de la Bovera, el Tossal Roig (211 m) a l'oest del terme, el Tossal del Vega (209 m) proper a l'ermita de la Mare de Déu de les Sogues i els tossals de la partida de Safareig (199 m) al nord-oest del terme en una important situació geoestratègica sobre el riu Corb (dades de l'ICGC).

1. L'objectiu d'aquest treball és d'una banda recordar la nostra amiga Rosa M. Mercado i al mateix temps donar a conèixer el patrimoni arqueològic de Bellvís, sobre el qual ella havia començat a treballar, i que esperem poder-hi aportar moltes més dades en propers treballs. Voldríem agrair la tasca dels avaluadors d'aquest article, considerem que els seus comentaris i correccions han millorat notablement aquest treball.

2. Formant part del terme de Bellvís també hi ha la partida de Remolins, situada més al nord, entre Vallfogona de Balaguer, Belcaire d'Urgell i Linyola. En aquest article no la tindrem en compte per la seva llunyania respecte el nucli de Bellvís i per les seves reduïdes dimensions.

Des de la prehistòria fins al segle XVII, quan es construeix la primera canalització d'aigua antròpica de Bellvís, la Secla del Molí (Balagué i Balagué 1986: 193-195), les principals fonts d'aigua per al consum humà són el riu Corb, al nord del terme, i diverses basses i torrents temporals d'origen natural, a més de pous i cadolles artificials picats a la roca de sauló. Les ribes del Corb, com a la resta dels rius de la zona, s'aprofitaven per ser terres més fèrtils i humides, fàcilment irrigables, amb més varietat de recursos vegetals i per a l'abeurament dels animals. Aquesta aigua en general contenia grans quantitats de sal, però alhora permetia la fàcil obtenció local d'aquest recurs per a l'alimentació humana i animal (López 2000: 31-39; Clop *et al.* 2018).

El riu Corb és un afluent del riu Segre per la riba esquerra, que al llarg de la història ha constituït una via de comunicació natural entre els altiplans de la Segarra, on neix, fins a la vall del Segre, desembocant prop de l'aiguabarreig de la Noguera Ribagorçana. A les ribes de la vall final del riu Corb, on es troba el terme de Bellvís, hi ha una gran quantitat de tossals a partir dels quals dominar aquest corredor i tot el territori circumdant i alhora un recurs bàsic de subsistència tan preuat com és l'aigua a la Plana Occidental Catalana, on les precipitacions són escasses però torrencials de vegades i els contrastos de temperatura i humitat ambiental entre estacions són molt pronunciats (Clop *et al.* 2018; Mayoral 2018).

Estat actual de l'arqueologia ibèrica i romana a Bellvís

A partir dels textos romans, sabem que aquesta àrea funcionava a l'òrbita de la ciutat d'Ilerda com a zona d'abastiment agrari i ramader durant l'ocupació romana, seguint la línia del que succeïa en època ibèrica, quan el territori i els assentaments s'articu-

laven al voltant d'Iltirta, referent urbà, polític, militar i religiós dels ilergets, i des d'on es gestionava els *oppida* de l'entorn (Pérez 1991).

Aquesta unitat política i centralitzada i la societat jerarquitzada també es reflecteixen en la moneda. A la seca d'Iltirta, una de les més antigues del món ibèric (des de finals del segle III aC fins a l'època d'August), no es fa referència als ilergets com a poble, com succeïa a les monedes d'*Emporion* i *Rhode*, sinó que apareix el nom de la ciutat capital.

Durant la Segona Guerra Púnica, conscients de la seva situació estratègica i privilegiada, van ser objecte d'un joc d'aliances entre romans i cartaginesos fins al 205 aC, quan la revolta d'Indíbil i Mandoni va suposar la pèrdua definitiva de la seva autonomia i el sotmetiment al domini romà, al qual no feren front ni durant la gran revolta indígena del 195 aC. Des d'aquest moment, els territoris ilergets van ser sotmesos a l'òrbita romana, i es van convertir en un indret clau per al control i la conquesta d'Hispania.

A més, es van veure afectats indirectament per les Guerres Civils Romanes, tant en els enfrontaments a l'Ebre amb Sertori com en el conflicte entre Cèsar i Pompeu, l'any 49 aC, a la batalla d'Ilerda. En època d'August, Ilerda es va convertir en *municipium*, cosa que va provocar la reordenació del seu territori, calculat aproximadament en un radi d'acció de 25 km, limitant amb els territoris de nuclis com *Iesso* (Guissona, Segarra), *Aeso* (Isona, Pallars Jussà), *Sikarra* (Prats de Rei, Anoia), *Labillosa* (la Puebla de Castro, Ribagorça, Osca) i *Celsa* (Velilla del Ebro, Ribera Baixa de l'Ebre, Saragossa). L'espai era explotat per diferents *vici* o *vilae* dedicats a la ramaderia i al cultiu del cereal, la vinya i l'olivera.

Les nombroses monedes documentades en aquesta zona, tant d'època ibèrica com romana, són una mostra més de la intensa ocupació del territori en ambdós moments.

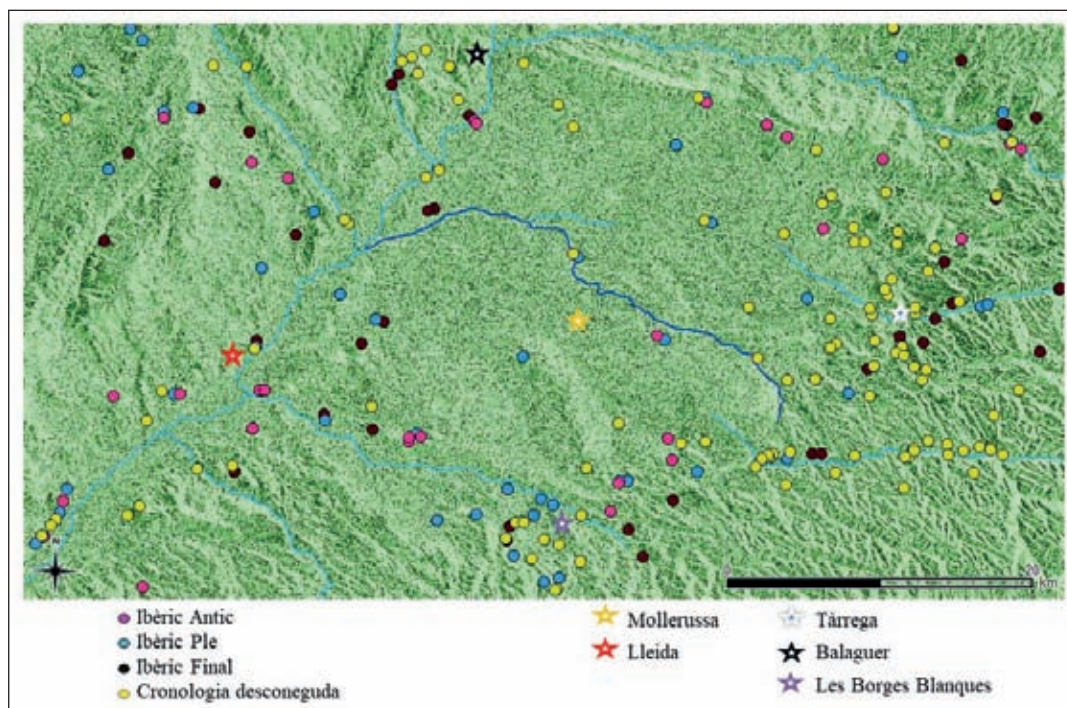

Figura 2. Jaciments ibèrics a les Terres de Ponent, classificats per èpoques. Font: elaboració pròpia a partir de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, mapa de l'ICGC.

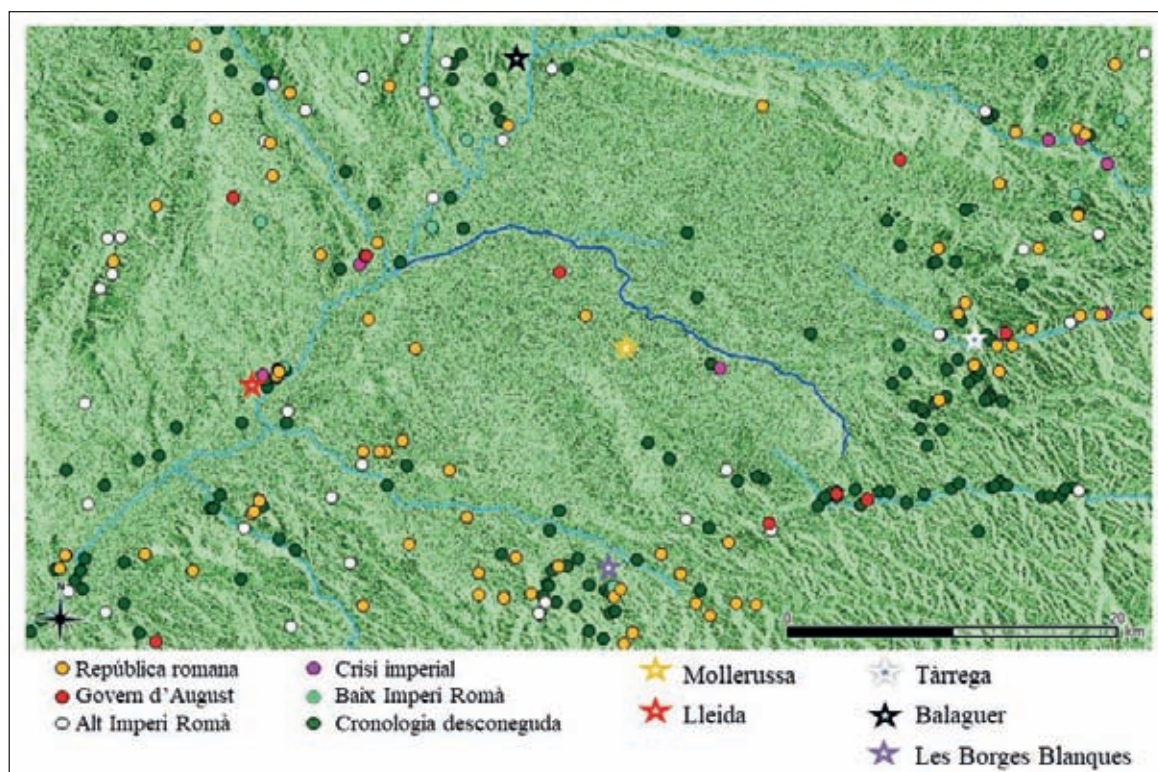

Figura 3. Jaciments romans a les Terres de Ponent, classificats per èpoques. Font: elaboració pròpia a partir de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, mapa de l'ICGC.

Fins ara, l'únic jaciment documentat a Bellvís és la _vila_ / vil·la de Cantaperdius. Les diverses troballes, especialment un important volum de material d'època altimperial i un contrapès de premsa d'oli, mostren que es tracta d'un establiment rural d'ús residencial i productiu, que centrava la seva economia en el cultiu de l'olivera i una important activitat ramadera. Cronològicament, aquest establiment tindria un origen probablement tardorepublicà, amb una important activitat durant l'Alt Imperi, fins que l'activitat cessà a finals del segle III dC (Marí *et al.* 1982; Marí *et al.* 1983). A més, també es té notícia de l'existència al tossal dels Arcs d'un establiment d'època romana, que seria l'origen d'aquest nucli de població (Ajuntament de Bellvís; Gran Enciclopèdia Catalana).

Les monedes trobades al terme de Bellvís

En aquest treball hem pogut analitzar un total de vint-i-tres monedes de cronologia ibèrica i romana, trobades totes elles en el terme de Bellvís, amb una distribució molt dispersa en aquesta àrea (figura 4). Abans de res, cal tenir en compte que cap d'aquestes peces prové d'intervencions arqueològiques, sinó que són troballes casuales que s'han efectuat al llarg dels anys; malgrat tractar-se de troballes fora de contextos arqueològics, se sap amb certesa d'on provenen. Aquest fet i el desconeixement de qualsevol jaciment en la majoria dels casos estudiats, indica la necessitat d'aquesta publicació que, a part de donar a conèixer el material numismàtic, també vol deixar constància de la riquesa arqueològica de la zona.

De la mateixa manera, un conjunt de monedes sense context arqueològic perd gran part del seu valor perquè no poden ser estudiades en contextos clars, ni tampoc posar-se en directa relació amb jaciments o estructures, i és per això que el que es presenta aquí no és en cap cas un estudi de circulació sinó un catàleg i una primera aproximació a un conjunt de monedes i de jaciments que necessitarà futurs estudis per seguir avançant.

L'estudi numismàtic

Les vint-i-tres monedes estudiades es poden classificar segons la seva procedència en quatre zones, a les quals els hem donat el nom de la partida corresponent del terme municipal de Bellvís: Safareig, el Tossal Roig, Cantaperdius i Gatén.

Safareig

Safareig és una partida al nord-oest del terme de Bellvís, amb límit nord al riu Corb i a l'est, al sud i a l'oest per antigues carrerades. En època medieval va ser un terme castral amb el seu poble, localitzat en un dels tossals al sud del riu Corb (García 1995: 154). No es tenen testimonis arqueològics d'ocupació d'aquest indret en època ibèrica o romana, a banda de les monedes aquí exposades.

De Safareig prové una sola moneda (moneda 1). Es tracta d'una unitat ibèrica de bronze procedent de la seca d'*Ilrtira*, i es data, principalment a través del seu pes, de mitjans del segle II aC. Cal tenir en compte que no és rar que, en la zona on ens trobem, abundin les emissions d'aquesta seca ibèrica, ja que sens dubte devia ser l'encarregada d'abastir el terri-

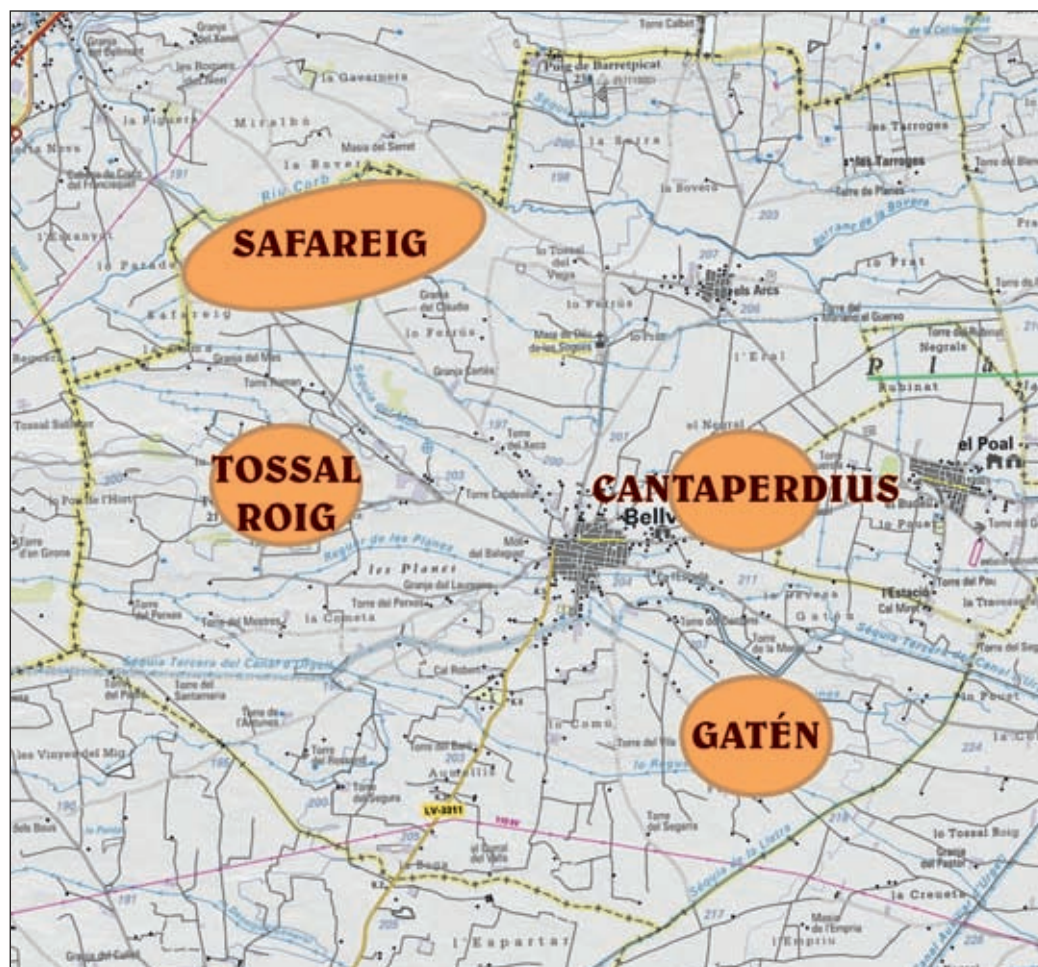

Figura 4. Zones on han aparegut les monedes analitzades en aquest estudi. Font: elaboració pròpia, mapa de l'ICGC.

tori, principalment degut a la seva proximitat amb la zona de Bellvís. L'estat de conservació de la moneda és bo i es pot apreciar perfectament la llegenda en caràcters ibèrics.

El Tossal Roig

El Tossal Roig és una partida a l'oest del terme de Bellvís, caracteritzada per una alçada superior a la mitjana del terme, un relleu elevat que es prolonga fins a Vilanova de la Barca (Segrià). Els seus punts més alts es troben al Tossal Roig (210 m), que dona nom a la partida, i el Tossal de l'Or (211 m), on s'ha documentat una trinxera de la Guerra Civil (Pera 2015: 19-20) i hi està situat el Pou de l'Or (de principis del segle xx), però no hi ha constància de restes arqueològiques ibèriques ni tampoc romanes (Pera 2003: 53-62; Pera 2015).

Del Tossal Roig en provenen sis monedes: una peça grega, tres d'ibèriques i dues de romanes. La moneda grega (moneda 3) és una dracma de plata emporitana, del segle II aC, que va ser batuda lluny de Bellvís, concretament a *Emporion* (Villaronga 1994: 26).

Pel que fa a les tres monedes ibèriques, mostren una cronologia força coincident entre la segona meitat del segle II (dues unitats) i mitjans del segle I (una meitat). En referència a les dues unitats, cal destacar que una d'elles (moneda 4) mostra al revers

la llegenda d'*Ilirta* en caràcters ibèrics, mentre que l'altra (moneda 5), que està partida per la meitat, no ha conservat la llegenda i per tant no se n'ha pogut determinar la seca. Respecte aquesta unitat partida, cal remarcar que si bé la peça fou originalment batuda entre finals del segle II aC i l'inici de l'I aC, el model de partició que presenta és de factura típica de mitjans del segle I aC i fins a principis del segle I dC (Villaronga 1979: 299-300). Una cronologia similar (mitjans del segle I aC) presenta també la meitat ibèrica (moneda 2), que altre cop torna a procedir de la seca ibèrica d'*Ilirta*.

Respecte a les dues peces romanes, un as i un sesterci, cal destacar que totes dues foren batudes a nom de l'emperador Antoní Pius a la seca de Roma. L'as (moneda 6) es pot datar amb concreció entre els anys 140 i 144 dC, mentre que el sesterci (moneda 7) s'ha de datar *grosso modo* a través dels anys de regnat d'Antoní Pius (138-161 dC).

Aquest exigu conjunt de moneda no permet apreciar cap certesa, ni proposar cap dinàmica clara per a la zona del Tossal Roig. Tot i això, s'ha de destacar una freqüentació de la zona, no queda clar si a nivell habitacional o bé de pas de persones, que ben bé va des del segle II aC fins al segle II dC. Futures excavacions a la zona hauran de posar al descobert amb què es poden relacionar aquestes peces.

Cantaperdius

Cantaperdius és un jaciment arqueològic situat a l'est del terme municipal de Bellvís, prop del límit de terme amb el Poal; té el codi 3473 de l'Inventari de Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya. És l'única partida de les tractades en aquest estudi de la qual se'n té notícies arqueològiques anteriors.

Les primeres mencions es remunten a l'any 1931, indicant l'existència de murs estucats amb restes de pintura, paviments d'*opus signinum*, algunes monedes, ceràmica, teules i sarcòfags que s'atribueixen a època imperial (Pubill 1931), però sense documentar-los en format escrit ni gràfic. Posteriorment, tan sols se'n té algunes informacions a partir de publicacions de troballes puntuals (Pita 1961), com els vols americans i fotografies aèries dels anys cinquanta, on s'aprecien possibles estructures d'un establiment rural (Marí *et al.* 1982). Als anys 1982 i 1983 s'hi van dur a terme uns sondejos arqueològics amb motiu d'unes importants remocions de terres, que van servir per dibuixar una imatge més clara del jaciment (Marí *et al.* 1982; Marí *et al.* 1983), tot i que sembla que s'ha localitzat un àmbit perifèric de l'assentament destinat a abocadors.

De les monedes analitzades en aquest article, nou es van recollir a les rodalies d'aquest jaciment, amb cronologies que van des del segle II aC fins al segle IV dC.

Començant per les monedes ibèriques, la primera es tracta d'una peça de la seca d'*Iltirkesken*, que es relaciona amb la zona de la Segarra o de Solsona (Villaronga 1994: 200-201) i dues monedes més procedeixen d'*Iltirta*. La moneda d'*Iltirkesken* (moneda 12) és una meitat ibèrica de bronze, que mostra al seu revers un cavall galopant a dreta i es pot datar amb precisió entre la segona meitat del segle II i l'inici de l'I aC, en base als estudis de Villaronga a través del seu pes i revers. Pel que fa a les monedes d'*Iltirta*, una unitat (moneda 10) i una meitat (moneda 11), pertanyen ambdues a la mateixa sèrie. La unitat no presenta el genet amb palma típic de les emissions ibèriques en general sinó que en aquest cas presenta un llop a dreta, l'animal totèmic d'*Iltirta*. Pel que fa a la meitat, s'aprecia al seu revers un cavall galopant a dreta. Es pot arribar a llegir totalment o parcialment la llegenda ibèrica, que resa en tots dos casos *Iltirta*, i es poden datar entre finals del segle II aC i la primera meitat del segle I aC.

Tot seguit, en ordre cronològic, ens trobem davant d'una moneda certament estrangera. Es tracta d'una estàtera de bronze gal·la (moneda 8), la qual seguint els treballs de Depeyrot (Depeyrot 2005) es pot datar entre el 100 i el 50 aC. És una emissió de la tribu dels coriosolites, al nord de l'actual França.

Les monedes romanes són un total de cinc i cobreixen un ampli espectre temporal, que s'estén al llarg de quatre-cents anys. La més antiga és un as emès entre els anys 4 i 14 dC a la ciutat de *Tarraco* (moneda 9). Es tracta d'una interessant peça que presenta un bust masculí tant a l'anvers com al revers. Aquesta moneda representa les efígies d'August (a l'anvers) i de Tiberi (al revers) i fou emesa per commemorar l'adopció de Tiberi per part de l'emperador.

La següent peça estudiada és una imitació d'un as de Claudi I (moneda 13). Es pot datar de manera genèrica de mitjans del segle I dC. En aquest moment es produeix el tancament de les seques municipals d'Hispania, que en el cas que ens ocupa implicaria sobretot la de *Tarraco*, i que va generar l'encunyació de moneda d'imitació que copiava els models de l'emperador Claudi I. Aquesta peça seria un testimoni d'aquest fet (Ripollès 2002: 200-202).

Tot seguit, a una cronologia relativament propera a la imitació de l'as de Claudi, trobem un denari de plata a nom de Domicià (moneda 14). L'estat de conservació de l'anvers no és l'òptim, però diversos elements, com les llegendes parcials que es poden llegir i sobretot el revers, es poden posar en relació amb una emissió de Domicià de Roma d'entre els anys 88 i 89 dC.

Resten dues monedes romanes més per comentar, de cronologies molt distants a les que fins ara hem vist. Es tracta en primer lloc d'un antoninià de Gal·liè (moneda 15), emès entre el 253 i el 268 dC a la seca de Roma, identificat gràcies a la llegenda parcial de l'anvers i al revers del centaure; i en segon lloc d'un Ae2 de bronze a nom de Gracià (moneda 16), emès en una seca que no s'ha pogut determinar entre els anys 378 i 383.

Aquest petit conjunt de Cantaperdius es mostra força coincident amb el període d'ocupació de la vila. S'han presentat testimonis de moneda tardorepublicana i altimperial així com del segle III i a més també una peça del segle IV. Com és lògic, una sola moneda no és indicativa de res, però no seria rar pensar en una possible freqüentació de la zona després de l'hipotètic abandonament de l'establiment rural.

Gatén

Gatén és una partida al sud-est del terme de Bellvís. En època medieval va ser un terme castral amb el seu poble (García 1995: 156), localitzat possiblement en un antic tossal situat en aquesta àrea (destruït al segle XX per obres públiques en el municipi, segons fonts orals), però encara sense documentar arqueològicament. No hi ha evidències arqueològiques d'aquest espai anteriors a aquest estudi.

D'aquesta partida procedeixen set monedes: quatre peces ibèriques, una moneda grega i dues de romanes.

La moneda grega és una peça certament poc freqüent, i és interessant documentar-la a una distància considerable del seu punt d'emissió, cosa que evidencia una certa circulació d'aquest tipus de numerari. Es tracta d'un tritartemorion emporità (moneda 19), un divisor de plata de la moneda emporitana, de mitjans del segle III aC.

Pel que fa a les monedes ibèriques, una d'elles no aporta gaire informació, principalment pel seu mal estat de conservació. Es tracta d'una unitat ibèrica de seca indeterminada, que es pot datar entre finals del segle II aC i la primera meitat de l'I aC, principalment a través del seu pes (moneda 18). Una altra moneda ibèrica trobada a Gatén és també una unitat ibèrica (moneda 17), emesa en aquest cas a *Kese*. La peça mostra clarament al revers un genet amb palma a dreta i sota seu la llegenda *Kese* amb traços ibèrics, i es pot datar entre finals del segle II i l'inici de l'I aC.

Les dues monedes restants foren totes dues emeses a la seca de *Bolskan* (que es creu que es trobaria a prop de l'actual Osca). Una d'elles és un denari de plata ibèric (moneda 20), del tipus anomenat Palenzuela (Villaronga 1994: 212); és una peça molt ben conservada i es poden apreciar clarament tant el tipus d'anvers com el de revers i la llegenda del revers. L'altra moneda és una meitat de bronze ibèrica (moneda 21), de seca indeterminada, que presenta al revers una imatge poc clara que podria ser un cavall o un pegàs. La primera d'aquestes monedes es pot datar a l'inici del segle I aC (segons Villaronga, entre el 80 i el 72 aC) i fou batuda en el context de les guerres sertorianes (Villaronga 1994: 210), mentre que la segona, lleugerament més antiga, es va batre a finals del segle II i la primera meitat de l'I aC.

Un cop vistes les peces ibèriques, presentem ara les romanes. En primer lloc s'ha de destacar l'important salt temporal que mostren aquestes monedes, ja que són un as i un sesterci a nom de Trajà. L'as (moneda 22) es pot datar d'entre els anys 98 i 102 dC i el sesterci (moneda 23) d'entre el 103 i el 111 dC. Per tant, doncs, totes dues monedes es troben en un lapse de temps certament reduït, però molt distant de la resta del conjunt.

Tornem a trobar-nos davant d'un context de monedes no gaire gran però interessant, i que malauradament no es pot associar a cap altra resta arqueològica. Davant d'aquest fet, només podem entreveure dos pics en la moneda, un que es mou entre el segle II aC i el segle I aC i un altre al segle II dC, sense testimonis de moneda entre mig. En qualsevol cas, com ja s'ha dit, per la falta de relació amb contextos i pel fet de ser troballes puntuals, poc més es pot afegir.

Consideracions generals

A partir de les monedes estudiades, es pot realitzar una anàlisi de la cronologia de la seva creació, per intentar copsar quina fou la durada de l'ocupació de l'espai, i la seca d'on provenen, sobretot per veure si es poden llegir algunes dinàmiques d'abastiment de la zona.

En la figura 5 s'observa com les monedes cobreixen de manera ininterrompuda un espectre cronològic d'uns set-cents anys. El fet que es tracti de troballes casuals no permet afirmar res amb certesa, però les dades apunten cap a una circulació de moneda, així com de persones, en el territori entre el segle III aC i el segle IV dC. S'aprecia també una concentració especial del numerari entre el segle II aC i el segle II dC. El període del qual tenim més peces és el republicà (segle II-I aC), encara que cal destacar que es tracta únicament d'emissions de factura ibèrica i que en cap cas són emissions romanes republicanes; la primera peça romana procedeix de *Tarraco* (datada dels anys 4-14 dC). Una menció especial mereixen les monedes gregues d'*Emporion*, les més antigues de totes, datades dels segles III i II aC. Finalment, de la part final de l'Alt Imperi i de tot el període baiximperial, pràcticament no se'n troben testimonis a la zona de Bellvís.

Per entendre des d'on s'hauria abastit principalment la zona de Bellvís, es presenta una taula amb totes

Segle III aC	1
Segle II aC	3
Segles II aC - I aC	6
Segle I aC	4
Segle I dC	3
Segles I - II dC	1
Segle II dC	3
Segle III dC	1
Segle IV dC	1
Total general	23

Figura 5. Cronologies i les xifres totals de moneda documentada. Font: elaboració pròpia.

les seques documentades entre les monedes estudiades (figura 6). En primer lloc, cal separar les sis monedes de les quals, per temes sobretot de conservació de la peça, no s'ha pogut saber en quina seca foren batudes. Tot seguit, ens trobem davant les dues monedes d'*Emporion*, emissions de la colònia grega, i la seva aparició fora de context no ens permet entreveure en quines circumstàncies haurien arribat a Bellvís.

Si ens fixem en les seques del món ibèric, s'aprecia una clara primacia de les emissions d'*Iltirta*, amb cinc exemplars. Altres seques documentades són *Bolskan*, *Kese* i *Iltirkesken* amb una moneda cadascuna. És en aquest moment que s'entreu més la relació de Bellvís amb el seu territori immediat, ja que totes quatre són seques relativament properes, sobretot *Iltirta*, i no se'ns fa difícil imaginar que fossin les encarregades d'abastir la zona de numerari ibèric durant els segles II i la primera meitat de l'I aC.

Respecte a les emissions plenament romanes, una sola moneda prové de la seca romano-provincial de *Tarraco* i sis més de la seca imperial de la mateixa

Bolskan	1
Emporion	2
Iltirkesken	1
Iltirta	5
Indet.	6
Kese	1
Roma	6
Tarraco	1
Total general	23

Figura 6. Relació de les seques i els totals de moneda procedents de cadascuna. Font: elaboració pròpia.

Roma, que sobretot durant els segles I i II dC va ser la principal encarregada d'abastir de numerari tot el territori.

Així doncs, la visió general que ens queda és la d'un conjunt numismàtic que, malgrat les esmentades mancances que té, ens ha permès copsar part de la realitat de Bellvís en l'època romana. Fa evident l'ocupació del territori, segurament amb un punt àlgid entre el segle II i l'I aC, i l'estreta relació que tenia amb els circuits monetaris de la zona, sobretot amb l'àrea d'*Ilrtira*.

Conclusions

Com s'ha pogut observar, el terme de Bellvís reuneix els requisits necessaris per a l'ocupació humana des de temps molt remots. El control d'una via natural de comunicació que alhora és una font d'aigua dolça regular, la seva orografia, la seva situació en la Plana Occidental Catalana i la proximitat respecte de Lleida (ja ciutat capital en l'època ibèrica i romana) el converteixen en un espai d'alt valor arqueològic, però fins ara poc estudiat i valorat.

La mostra n'és el conjunt de monedes trobades en aquest territori, símptoma de la intensa activitat humana que s'hi va desenvolupar. Una altra evidència n'és el jaciment arqueològic de Cantaperdius, descobert i excavat en part a principis dels anys 1980, pertanyent a un establiment rural romà adaptat als cultius de secà més productius en aquesta zona, i de cronologia republicana i altimperial.

Mentre que de les rodalies de Cantaperdius hem pogut estudiar nou monedes, la resta no coincideixen

amb cap altre jaciment arqueològic conegut. Aquest fet posa de manifest la possibilitat que, si es continua investigant la zona, es puguin descobrir i estudiar altres assentaments d'aquestes cronologies i d'altres, donada la riquesa patrimonial, cultural, històrica i arqueològica del terme, alhora que es contribueixi al coneixement històric de tota la plana a partir de les evidències d'ocupacions que es puguin documentar.

Abreviatures

ACIP	Villaronga i Benages 2011.
CNH	Villaronga 1994.
NC	Depeyrot 2005.
RIC I	Sutherland 1984.
RIC II	Mattingly i Sydenham 1926.
RIC III	Mattingly i Sydenham 1930.
RIC V-I	Webb 1927.
RPC	Burnett et al. 1992.
RSC II	Seaby 1979.

Montse Baiges Minguella

Carrer Borràs, 42. 25142, Bellvís (Pla d'Urgell)
montse.baimin@gmail.com

Marc Bouzas Sabater

Carrer Albera 15B. 17003 Girona
marcbouzas@gmail.com

Jaume Puigredon Boixadera

A Carrer Méndez Núñez, 57, 3r B. 17600 Figueres
jpuigredon@hotmail.com

Rebut: 14/01/2019

Acceptat: 21/02/2019

Bibliografia i webgrafia

- BALAGUÉ, S., BALAGUÉ, M. (1986). *Bellvís, del Tossal de les Sogues al Canal d'Urgell*. Offset Romeu. Balaguer.
- BURNETT, A., AMANDRY, A., RIPOLLÈS, P. P. (1992), *Roman Provincial Coinage*, I. British Museum; Bibliothèque Nationale de France. Londres-París.
- CLOP, X., GALLART, J., LLUSSÀ, A. (2018). Els materials campaniformes de La Pleta i l'ocupació humana a la zona de l'Estanyet de Vila-sana durant el IIIr mil·lenni cal BC. *Mascançà: VIII Jornades d'Estudis sobre el Pla d'Urgell. Vila-sana, 4 de novembre de 2017*: 43-55.
- DEPEYROT, G. (2005). *Le numéraire celtique*. Vol. VIII. Moneta, 47. Wetteren.
- GARCIA, J. E. (1995). *Els orígens del terme de Lleida. La formació d'un territori urbà (s. XI i XII)*. Diario La Mañana, col·lecció Josep Lladonosa. Alguaira.
- Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya [<http://www.icgc.cat/>] (consulta: 12-12-2018)].
- Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya [<http://invarque.cultura.gencat.cat/>] (consulta: 12-12-2018)].
- MARÍ, L., MASCORT, M. T., SANTMARTÍ, J. (1982). La vil·la romana de Cantaperdius (Bellvís-La Noguera). *Ilerda*, 43: 95-117.
- MARÍ, L., MASCORT, M. T., SANTMARTÍ, J. (1983). *Cantaperdius (Bellvís, Pla d'Urgell). Memòria definitiva. Campanyes 1982 i 1983*. Direcció General del Patrimoni Cultural. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona.
- MATTINGLY, H., SYDENHAM, E. (1926). *The Roman Imperial Coinage, vol. 2 Vespasian to Hadrian (69–138)*. Spink & Son Ltd. Londres.
- MATTINGLY, H., SYDENHAM, E. (1930). *The Roman Imperial Coinage, vol. 3 Antoninus Pius to Commodus (138–192)*. Spink & Son Ltd. Londres.
- MAYORAL, A. (2018). Biologia de les cadolles i d'altres ambients aquàtics de la plana d'Urgell. *Mascançà: VIII Jornades d'Estudis sobre el Pla d'Urgell. Vila-sana, 4 de novembre de 2017*: 105-115.
- PEARCE, J. W. E. (1951). *The Roman Imperial Coinage. Vol. IX. Valentinian I – Theodosius I*. Spink & Son Ltd. Londres.
- PERA, R. (2003). *El Pou de l'Or. 10è Aniversari 1993/2003*. Associació de dones Pou de l'Or de Bellvís i els Arcs.
- PERA, R. (2015). *Història escrita i gràfica del procés de recuperació i arranjament del Pou de l'Or. Maig de 2004-maig de 2015*. Associació de dones Pou de l'Or de Bellvís i els Arcs.
- PÉREZ, A. (1991). *Lleida romana*. Pagès editors. Lleida.
- PITA, R. (1961). Notas de arqueología de Cataluña y Baleares. *Lérida. Ampurias*, 22-23: 355-361.
- PUBILL, S. (1931). Les noves estacions prehistòriques. *Memòria del Centre Excursionista Balaguerí*, any II, 3: 13-15.
- RIPOLLÈS, P. (2002). La moneda romana imperial y su circulación en Hispania. *Archivo Español de Arqueología*, 75: 195-214.
- SEABY, H. (1979). *Roman Silver Coins. Vol. II. Tiberius to Commodus*. B. Seaby. Londres.
- SUTHERLAND, C. H. V. (1984). *The Roman Imperial Coinage vol. I (revised edition). From 31 BC to AD 69*. Spink & Son Ltd. Londres.
- VILLARONGA, L. (1979). *Numismática antigua de Hispania*. CYMYS. Barcelona.
- VILLARONGA, L. (1994). *Corpus nummum Hispaniae ante Augusti aetatem*. José A. Herrero. Madrid.
- VILLARONGA, L., BENAGES, J. (2011). *Ancient Coinage of the Iberian Peninsula*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics. Barcelona.
- WEBB, P. (1927). *The Roman Imperial Coinage, vol. 5a Valerian–Florian (253–276)*. Spink & Son Ltd. Londres.
- “Bellvís”, *Gran Enciclopèdia Catalana* (en línia) [https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-000_8924.xml] (consulta: 22-10-2017)].
- “Cantaperdius. Bellvís (Pla d'Urgell)”, *Inventari del Patrimoni Arqueològic*, Generalitat de Catalunya (en línia) [<http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=1&consulta=MSUXK2NhbnRhcGVyZGl1cyUyKy0xJQ%3D%3D&codi=3473>] (consulta: 22-10-2017)].
- “La nostra vila”, *Ajuntament de Bellvís* (en línia) [<http://bellvis.cat/ca/administracio/bellvisajuntament/historia-i-cultura/la-nostra-vila/106711.html>] (consulta: 12-12-2018)].

Annex: catàleg numismàtic

En el present catàleg es poden consultar, amb molt més detall, els aspectes de cadascuna de les monedes que s'han mencionat en el text. En la primera línia figura en primer lloc la xifra correlativa que s'ha assignat a cada peça per denominar-la en aquest article, en segon lloc el nominal de la moneda, on se n'especifica també l'emissor i la seva cronologia, i la seva cronologia. En la segona línia el metall amb què fou batuda, el pes expressat en grams i el diàmetre expressat en mil·límetres. Tot seguit es dedica un espai a l'anvers i un al revers on figuren descripcions detallades de cadascun. Per acabar, un apartat de referències i les fotos de l'anvers i revers de totes les peces.

Monedes de Safareig

1. Unitat d'*Itirta*, mitjans segle II aC.
Bronze; 19,61 g; 28 mm.
Anvers: cap masculí a dreta envoltat per tres dofins.
Revers: genet amb palma galopant a dreta; a sota llegenda *ILTIRTA* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 178 núm. 20; ACIP 1249.

Figura 7. Moneda 1.

Monedes del Tossal Roig

2. Meitat d'*Itirta*, primera meitat del segle I aC.
Bronze; 4,84 g; 18 mm.
Anvers: cap masculí a dreta.
Revers: llop a dreta. A sobre, llegenda *ILTIRTA* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 181 núm. 41; ACIP 1273.

Figura 8. Moneda 2.

3. Dracma d'*Emporion*, segle II aC.
Plata; 3,17 g; 18 mm.
Anvers: cap d'Aretusa a dreta, envoltat de tres dofins.
Revers: pegàs a dreta, amb el cap modificat. A sota, llegenda grega [*emporiton*].
Referències: CNH p. 26 núm. 65; ACIP 211.

Figura 9. Moneda 3.

4. Unitat d'*Itirta*, segona meitat del segle II – inici I aC.
Bronze; 15 g; 23 mm.
Anvers: cap masculí a dreta envoltat per tres dofins.
Revers: genet amb palma i clàmid galopant a dreta. A sota, llegenda *ILTIRTA* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 178 núm. 22; ACIP 1251.

Figura 10. Moneda 4.

5. Unitat ibèrica partida de seca indeterminada, finals del segle II – inici I aC.
Bronze; 5 g; 26 mm.
Anvers: il·legible.
Revers: genet cavalcant a dreta, sostenint una llança.
Observacions: probablement partida durant la segona meitat del segle I aC.

Figura 11. Moneda 5.

6. Antoní Pius, as de Roma, 140-144.
Bronze; 9,25 g; 23 mm.
Anvers: cap llorejat d'Antoní Pius a dreta. Al voltant, [antoninvs]...AVG PIVS [...].
Revers: Pudicitia dempeus a esquerra alçant la mà dreta i subjectant un vel amb l'esquerra. Al voltant, [tr] POT COS IIII. Als costats, S C.
Referència: RIC III, p. 117, núm. 702.

Figura 12. Moneda 6.

9. August, as de Tarraco, 4-14 dC.
Bronze; 8,44 g; 21 mm.
Anvers: cap llorejat d'August a dreta. Al voltant, IMP CAES[avg tr pot pon max pp].
Revers: cap de Tiberi a dreta. Al voltant, [ti caes] AR [c vt].
Referència: RPC 215.

Figura 15. Moneda 9.

7. Antoní Pius, sesterci de Roma, 138-161.
Oricalc; 23 g; 30 mm.
Anvers: cap llorejat d'Antoní Pius a dreta.
Revers: figura femenina dempeus.

Figura 13. Moneda 7.

10. Unitat d'Iltirta, primera meitat del segle I aC.
Bronze; 9,22 g; 22 mm.
Anvers: cap masculí a dreta.
Revers: llop a dreta. A sobre, llegenda *ILTIRTA* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 180 núm. 38?; ACIP 1269?

Figura 16. Moneda 10.

Monedes de Cantaperdius

8. Estàtera dels Coriosolites, primera meitat del segle I aC.
Billó; 6,3 g; 19 mm.
Anvers: cap masculí a dreta.
Revers: cavall a dreta.
Referència: Depeyrot, NC VIII, 186.
11. Meitat d'Iltirta, finals del segle II – inici de l'I aC.
Bronze; 5,19 g; 20 mm.
Anvers: cap masculí a dreta, s'insinuen tres dofins envoltant-lo.
Revers: cavall galopant a dreta. A sota, llegenda *ILTIRTA* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 180 núm. 37; ACIP 1265.

Figura 14. Moneda 8.

Figura 17. Moneda 11.

12. Meitat d'*Ilitirkesken*, segona meitat del segle II – inici de l'I aC.
Bronze; 5,94 g; 18 mm.
Anvers: cap masculí a dreta.
Revers: cavall galopant a dreta. A sota, llegenda *ILTIRKESKEN* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 201 núm. 10; ACIP 1392.

Figura 18. Moneda 12.

13. Imitació d'un as de Roma de Claudi, c. 41-54.
Bronze; 5,32 g; 19 mm.
Anvers: cap de Claudi I a esquerra.
Revers: Minerva dempeus a dreta amb escut i javelina. Als costats, S C.
Referència: RIC I, p. 128 núm. 100.

Figura 19. Moneda 13.

14. Domicià, denari de Roma, 88-89.
Plata; 2,67 g; 15 mm.
Anvers: cap llorjat de Domicià a dreta. Al voltant, [imp caes do]MIT A[vg germ pm trp v].
Revers: Minerva dempeus a esquerra amb una llança. Al voltant, IMP X[i cos xii cens p pp].
Referències: RIC II, p. 163, núm. 76; RSC II 192 (o variant similar).

Figura 20. Moneda 14.

15. Gal·liè, antoninià de Roma, 253-268.
Bronze; 2,29 g; 20 mm.
Anvers: bust de Gal·liè radiat a dreta. Al voltant, GALLIEN[ns] AVG.
Revers: centaure a dreta. Al voltant, APOLL[ini avg]. A sota, marca de seca Z.
Referència: RIC V-I, p. 145 núm. 163.

Figura 21. Moneda 15.

16. Gracià, AE2 de seca indeterminada, 378-383.
Bronze; 4,62 g; 22 mm.
Anvers: cap de Gracià diademat a dreta. Al voltant, [dn] GRATIA[ns p f avg].
Revers: l'emperador dempeus a esquerra amb Victòria sobre *orbis* i oferint la mà a una figura femenina agenollada a la seva dreta amb corona mural. Al voltant REPARATIO [rei] PVB. A sota, marca de seca il·legible.

Figura 22. Moneda 16.

Monedes de Gatén

17. Unitat de *Kese*, finals del segle II – inici de l'I aC.
Bronze; 9,66 g; 20 mm.
Anvers: cap masculí a dreta. Al darrere, símbol palma.
Revers: genet amb palma galopant a dreta. A sota, llegenda *KESE* en caràcters ibèrics.
Referències: CNH p. 163 núm. 34; ACIP 1141.

Figura 23. Moneda 17.

18. Unitat ibèrica de seca indeterminada, finals del segle II – primera meitat de l'I aC.
Bronze; 9,90 g; 22 mm.
Anvers: cap masculí a dreta.
Revers: il·legible.

Figura 24. Moneda 18.

19. Tritartemorion d'Emporion, mitjans del segle III aC.
Plata; 0,53 g; 10 mm.
Anvers: cap d'Aretusa a dreta. Als costats, lletres gregues E M.
Revers: pegàs a dreta.
Referències: CNH p. 20 núm. 19; ACIP 180.

Figura 25. Moneda 19.

20. Denari de Bolskan, inici del segle I aC.
Plata; 3,83 g; 16 mm.
Anvers: cap masculí barbat a dreta. Al darrere, signes ibèrics BON.
Revers: genet amb llança galopant a dreta. A sota, llegenda BOLSKAN en caràcters ibèrics.
Referència: CNH p. 212 núm. 13; ACIP 1423.

Figura 26. Moneda 20.

21. Meitat ibèrica de seca indeterminada, finals del segle II - primera meitat de l'I aC.
Bronze; 3,94 g; 18 mm.
Anvers: cap masculí a dreta. Al darrere, signes ibèrics il·legibles.
Revers: pegàs o cavall a dreta. A sota, llegenda ibèrica il·legible.

Figura 27. Moneda 21.

22. Trajà, as de Roma, 98-102.
Bronze; 12,50 g; 25 mm.
Anvers: cap llorejat de Trajà a dreta. Al voltant, IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM P M.
Revers: Victòria caminant a esquerra sostenint un escut amb les lletres SPQR. Al voltant, TR POT COS [...]. Als costats, S C.
Referències: RIC II, p. 273-275, núm. 395 o 434.

Figura 28. Moneda 22.

23. Trajà, sesterce de Roma, 103-111.
Bronze; 23,55 g; 30 mm.
Anvers: cap llorejat de Trajà a dreta. Al voltant, IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P [cos v p p].
Revers: Trajà dempeus a esquerra duent un feix de llamps i una llança i coronat per una victòria esquerra duent una palma. Al voltant, S P Q R [optimo princ]IPI. A l'exerg, S C.
Referència: RIC II, p. 283, núm. 549.

Figura 29. Moneda 23.